

Розділ 7

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

О. М. Балинська

КОДИФІКАЦІЯ КУЛЬТУРИ І ПРАВО: ВЗАЄМОВПЛИВ І ВЗАЄМОВИЗНАЧЕННЯ

Розглянуто механізм утворення соціокультурних кодів та їх відтворення у праві, а також запропоновано розглядати право як соціокультурний код. У контексті цього право розкрито як засіб відтворення і нормативну систему регулювання конкретної соціокультурної реальності, як один зі способів виявлення належності/чужинності соціального суб'єкта щодо певної спільноти. Адже культурно-правові коди набувають значення нормативної системи пристосування та адаптації до конкретного оточення, а також виконують селективну функцію, даючи орієнтир для добору певного типу поведінки, що відповідає встановленим нормам.

Ключові слова: код, соціокультурний код, культура, право.

Постановка проблеми. Найпоширеніше і доступне визначення поняття «код» міститься у словнику іншомовних слів: код трактують як систему символів для передавання, обробки й зберігання (запам'ятовування) різної інформації або як ключ до способу шифрування чи розшифрування тексту [1, с. 336]. Вказано, що це слово є дослівним перекладом французького *code*, але першоосновою є латинське поняття *codex*, під яким розуміли навосковану дощечку для письма. Зв'язку таких дощечок використовували для запису зводу законів.

Коди застосовують у всіх сферах життєдіяльності людини, від чого залежить і вид коду (цифровий, алфавітний, рельєфно-крапковий – шифр Брайля для незрячих, матричний тощо). Не є винятком щодо застосування кодів і сфера правовідносин. Адже право можна розглядати як елемент культури й водночас як нормативне її відтворення; тобто у праві відображені всі найбільш значущі моменти культури, так звані національні культурні коди.

Стан дослідження. Науковці розглядають правові коди здебільшого в межах вивчення символів, знаків, шифрів тощо. Так, наприклад, російська дослідниця Т. Лешкевич вважає мову загалом

знаковою дійсністю. Такої ж позиції дотримується й український учений А. Конверський, який застосовує цю теорію у межах логіки права. Питання символізму цікавить і українських юристів-практиків. Зокрема, суддя Конституційного Суду України П. Стецюк згадує коди національної свідомості, здійснюючи політико-правовий аналіз державних символів України. Кодування інформації та мови загалом вивчав О. Сосновський, але він не згадував про можливість кодування мови права. Натомість семіотичний аспект мови права аналізувала харківська дослідниця С. Зархіна у дисертації, але тільки в межах історичного аспекту мови права як предмета філософсько-логічного аналізу.

Мета статті – продемонструвати право як засіб відтворення соціокультурних кодів у формі норм, визначень чи окремих понять і водночас як окремий код певної культури, епохи, народу.

Виклад основних положень. Культурний код – це сукупність інформації (візуальної чи вербальної), що передає особливості народу і дозволяє ідентифікувати одну культуру з-поміж інших; це своєрідний ключ до розуміння певного типу культури [див. 2]. Культурний код визначає сукупність образів, які пов'язані з певним комплексом стереотипів у свідомості. Це культурне безсвідоме: не те, що говорить або чітко усвідомлюється, а те, що приховане від розуміння, але проявляється у вчинках. Культурний код нації допомагає розуміти її поведінкові реакції, визначає народну психологію.

Кожна національна культура має свої коди, що утворюють своєрідну смислову систему, в межах якої формується поведінка соціальних суб'єктів. Дехто із дослідників вважає, що такі культурні коди статичні; тобто матриця, закладена декілька століть тому, продовжує і сьогодні визначати мислення споживачів у тій чи іншій національній культурі [3]. Інші, навпаки, підтримують позицію, що культурні матриці змінюються доволі швидко, від покоління до покоління (навіть в Америці, яка у двадцятому столітті не зазнала сильних катаклізмів, покоління «ери Ейзенхауера» дуже не схоже з поколінням «Х» чи поколінням «яппі», а в пострадянських країнах сприйняття світу і, відповідно, поведінка людини, яка виросла в радянський період, дуже відрізняється від світосприйняття сучасної молоді) [4]. На нашу думку, зрозуміло, що базові культурні коди зберігаються і передаються через покоління, але водночас культура постійно поповнюється новими кодами, які відтворюють основні видозміни у суспільстві.

З огляду на тривалість впливу всі чинники, що зберігають культурні коди у праві, можна об'єднати у дві великі групи: 1) динамічні (ретроспективні) та 2) статичні (географічні). Слід зазначити, що цей поділ є доволі умовним. До першої групи можна віднести чинники,

що впливають на формування і творення кодів у праві в історичній ретроспективі, надаючи йому ознак кожної окремої історичної епохи (право сучасності відрізняється від права Київської Русі, доби козацької державності і навіть радянського періоду становлення нашої держави, але історико-правові пам'ятки цих епох, однозначно, заклали свою змістовність у право сучасної України). Другою групою чинників, що впливають на формування кодів у праві, є сучасні умови взаємовідносин національної правової системи з міжнародним правом (особливо це відчувається в умовах глобалізації).

Чинники обох груп у своїй взаємодії актуалізують кодовий зміст буття права з перспективою переходу на нові етапи розвитку. Накладаючись один на одного, кожний із таких чинників проєкціонує свої коди, відтак «відбувається дифракція (взаємопроникнення) варіантів, що охоплює нові неактивні актуальності витка (спіралі розвитку – *О. Б.*), відкриваючи невідомі зони з подальшим структуруванням їх змістів у спіралі, у нові й нові паралельні перспективи варіативностей. Так створюється, а точніше – проявляється голограма» [5]. Іншими словами, код права створює своєрідну голографічну схему, що є основою подальшого правотворення; це так зване змістове осердя спрощеного зображення у загальних рисах будови правової системи, системний опис змісту норми права без деталізації та конкретики, готова трафаретна формула для розуміння спеціалізованої національної мови права.

У контексті цього право можна сприймати як засіб відтворення і нормативну систему регулювання конкретної соціокультурної реальності, як один зі способів виявити належність/чужинність соціального суб'єкта щодо певної спільноти. Знання смислових ідей права, що закладені культурою як фундаментальні принципи життєдіяльності суспільства, надають доступ до розуміння цілого – соціокультурного контексту. Саме знання культурних кодів допомагає повністю осягнути зміст правової системи. Без цього навіть найточніше дослівне заучування норм права не допоможе зрозуміти те чи інше судові рішення, не навчить тлумачити певні ситуації правозастосування тощо. Недарма американський культуролог і антрополог Ф. Боас наголошував, що «культура – це те, через що людина стає чужинцем за межами свого дому»; адже «коли ти у своїй групі, серед людей, з якими розділяєш спільну культуру, тобі не доводиться обмірковувати і проєктувати свої слова та вчинки, бо всі ви бачите світ у принципі однаково, знаєте, чого чекати один від одного, але перебуваючи в чужій спільноті, ти відчуватимеш труднощі, безпомічність і дезорієнтацію» [6]. Так, потрапляючи в середовище, регульоване іншою правовою

системою, соціальний суб'єкт може відчувати культурно-правовий шок через зіткнення і конфлікт двох культур (зокрема правових культур) на рівні своєї індивідуальної свідомості. Подолання такого «шоку» можливе декількома шляхами (за Ф. Боасом): 1) через гетоїзацію (від *гето* – відокремлений район), уникнення дотичності до чужої культури та відгороджування від її можливого впливу; 2) завдяки повній асиміляції, тобто цілковитій відмові від власної культури, або частковій асиміляції, що демонструє відмову від своєї культури лише в певній сфері життєдіяльності (скажімо, тільки на роботі); 3) так званим проміжковим способом, що полягає в культурному обміні та взаємодії обох сторін (цей спосіб можна назвати конвергентним, що передбачає еволюцію з набуттям спільних ознак різними суб'єктами).

Водночас варто зауважити, що у випадку потрапляння соціального суб'єкта в «чуже» середовище саме право може стати для нього основним засобом адаптації, бо тут акумульовано основні соціокультурні коди, що для місцевих жителів стали звичкою, а для «чужинця» виконують роль символічних механізмів упорядкування та гармонізації життя. З часом культурно-правові коди набувають значення нормативної системи пристосування та адаптації до конкретного оточення, а також виконують селективну функцію, надаючи орієнтир для добору певного типу поведінки, що відповідає встановленим нормам.

Для того, щоб культурні коди ввійшли у право, вони мають набути статусу знаковості, а отже, проявитися як значущі для певного середовища правила поведінки та продемонструвати ефективну соціальну практику їх застосування. Такий статус «кодованим» нормам надає суспільство внаслідок визнання їх соціальними цінностями. Це так звані типові моделі поведінки, що однаково проявляються за однакових умов: люди повинні мати можливість передбачати дії та вчинки інших членів суспільства у типових ситуаціях, без цього впорядковане суспільство стане хаотичним.

Доречно наголосити, що буквально всі сфери культури мають свої коди і всі вони відтворюються у праві. Візьмімо, для прикладу, сімейні взаємини, політику, економіку, релігійні канони, національні звичаї та традиції, професійні відносини, морально-етичні норми та інші правила поведінки соціального суб'єкта – кожна з цих сфер життєдіяльності людини має свої норми, що у праві об'єднуються у відповідні галузі, підгалузі та інститути. Потреба нормативного врегулювання основних сфер людського життя продиктована природою суспільства, адже взаємовизнані й взаємообумовлені правила співіснування надають членам спільноти відчуття стабільності, гарантують

узгодженість і врахування різних інтересів і потреб, передбачають взаємну скоординованість поведінки всіх.

Тож культурну кодифікацію можна вважати суспільною потребою, а культурний код – соціально значущим нормативним інституційним утворенням, у якому фіксуються основні цінності та здобутки, отримані народом чи нацією. Держава через право закріплює ці коди, роблячи їх механізмом передачі всього культурного надбання, надаючи їм загального визнання, реалізуючи їх у відносинах між людьми, відображаючи через них якісний стан усього суспільства. Право стає своєрідним дзеркалом культури. Недарма для того, щоб достеменно вивчити умови певної історичної епохи, спочатку аналізують чинну на той час нормативну базу (письмову, усну, графічну та ін.), яка дозволяє побачити тодішні суспільні відносини, звичаї, конфлікти і способи їх вирішення.

Культурний код може втілюватися у ключових символах і знаках, словах і сталих фразах, жестах і міміці, явищах і речах, літературі й віруваннях – і все це може легко ідентифікувати одну людину з нацією або ж бути не зовсім зрозумілим для представників іншого етносу. Культурні коди можуть не тільки демонструвати національні особливості, а й бути своєрідними фільтрами за входження «іншого» у певний соціокультурний простір (від побуту і сім'ї до трудової зайнятості та мистецтва).

Скажімо, одна з українських дослідниць соціології культурних кодів А. М. Кліменкова у своїх працях пише: «Якщо взяти як приклад таку подію як «одруження», то вона може бути пов'язана з різними культурними кодами, і тому мати різні смисли: може розглядатися як «союз двох закоханих», або як «подія, що обов'язково має відбутися у житті кожного члена суспільства», чи як «засіб продовження роду», як «символ соціального престижу». У різних культурах і субкультурах може акцентуватися на різних аспектах одруження і шлюбу. Оскільки культурні коди і смисли, які вони привносять, найчастіше проявляються через асоціації, то в одному соціокультурному середовищі шлюб може асоціюватися з коханням, в іншому – з економічною складовою життєдіяльності людини [7, с. 67].

Абсолютно погоджуючись із дослідницею, водночас доцільно зауважити низку аспектів у контексті вивчення механізму відтворення національних культурних кодів у праві. Зокрема, що стосується першої частини процитованого вислову, то культурний код одруження можна доповнити й іншими смислами, у нашому контексті це «реєстрація акта цивільного стану», згідно зі шлюбно-сімейним законодавством України [8]. А от щодо другої частини наведеної цитати, то її просто

варто аргументувати прикладами з чинних нормативних джерел. Так можна виділити багато «акцентів» одруження, які по-різному відтворені у праві різних держав, однозначно, з огляду на їх культурні коди, але достатньо назвати лише найвагоміші з них.

Перша і найбільш дискутована зараз проблема розуміння суб'єктів шлюбу. За Сімейним кодексом України (далі – СКУ), «шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка» (ст. 21 СКУ), тоді як у деяких країнах узаконено одностатеві шлюби (їх можна офіційно зареєструвати у 14 країнах ЄС – Австрії, Бельгії, Чеській Республіці, Данії, Фінляндії, Франції, Нідерландах, Ірландії, Люксембургу, Німеччині, Словенії, Угорщині, Великобританії та Іспанії, а також у трьох державах, що не входять до Євросоюзу, – Андоррі, Ліхтенштейні і Швейцарії). Натомість у мусульманських країнах законодавчо дозволено сім'ї з декількох осіб (у шаріаті допускається шлюб одного чоловіка з декількома жінками, але не більше ніж із чотирма – полігамія; деякі держави практикують одночасне перебування однієї жінки у шлюбі з декількома чоловіками – поліандрія, що трапляється у народів Тибету, Гавайських островів). Це пояснюють демографічною ситуацією, але всім відомо, що у цих державах так сформувалося історично (такий культурний код сім'ї).

Другим аспектом, що може продемонструвати різні національні культурні коди сім'ї (одруження), є укладання шлюбного договору. До недавнього часу в нашій державі це вважалося неприйнятним, що було продиктоване радянською ідеєю (культурним кодом) про сім'ю як «міцний осередок суспільства», а тепер набуває дедалі більшого поширення (глава 10 СКУ), але вважається впливом західного «меркантильного капіталізму». Хоча треба віддати належне нашим далеким предкам, які зі XVII століття практикували оформлення шлюбних угод письмово (спеціальними документами – шлюбними або так званими виновними листами), особливо коли молодим давали (дарували) земельний наділ [9]. Тож можна вважати, що ідея матеріальної незалежності подружжя завжди була і залишається присутня в культурному коді української сім'ї.

Ще одним прикладом різних культурних кодів у державах, що належать до різних правових сімей, можна вважати розірвання шлюбу. Серед національних особливостей розірвання шлюбів можна виділити такі: 1) є країни, в яких і досі розірвання шлюбу є неможливим (Парагвай, Ірландія, Аргентина); 2) в інших країнах розірвання шлюбу є можливим тільки за наявності чітко встановленого обмеженого кола підстав, яке не включає взаємну згоду подружжя (Італія); 3) у більшості країн розірвання шлюбу допускається, зокрема за

взаємною згодою подружжя (Англія, Бельгія, Данія, Німеччина, Норвегія та ін.); 4) у країнах мусульманського права підставами судового розірвання шлюбу є хвороба чи фізичні недоліки, конфлікт між подружжям, спричинення моральної шкоди, подружня зрада, реєстрація нового шлюбу без дозволу суду, нездатність чоловіка утримувати всіх дружин, невідомість місцезнаходження чоловіка, засудження чоловіка на певний строк, необґрунтована відмова від виконання подружніх обов'язків, імпотенція, психічна хвороба, жорстоке поводження та інше [10]. В Україні розірвання шлюбу можливе за ініціативи обох із подружжя або одного з них, але обов'язково за рішенням суду (ст.ст. 105–110, 112–115 СКУ), водночас суд уживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства (ст. 111 СКУ), і навіть надається право на поновлення шлюбу (ст. 118 СКУ) та право на повторний шлюб після його розірвання (ст. 117 СКУ).

Тож загалом код одруження (сім'ї) відтворює у праві здебільшого давні традиції та звичаї народу; натомість є інші культурні коди, що формуються на основі новітніх фактів, або ж «обростають» новітніми символами чи знаками.

Загалом у праві чітко проявляються своєрідні культурні дихотомії. Здебільшого їх можна звести до таких, як «правослухняне/протиправне» або «право/не-право». Перша складова має позитивний символізм, сприймається як прийнятне, дозволене, бажане, а інша – негативний, що асоціюється з порушенням установлених для всіх правил та із нехтуванням усіма решта.

Іншими словами, у праві, як і в будь-якій іншій соціальній сфері, сформовані ідеологічні коди. У них «випадкове належить стерти, в будь-якому випадку воно не підлягає поширенню різними каналами певного суспільства; тоді як «потрібні» з точки зору даної цивілізації повідомлення підлягають обов'язковому тиражуванню» [11, с. 402].

В нашому випадку «випадкове» – це протиправне, а «потрібне» – правослухняне. Тому перше забарвлене негативною символікою, його треба, за Г. Почепцовим, стерти і не дати йому поширитися; друге – позитивно символічне – належить не тільки підтримувати, а й якомога більше поширювати, пропагувати.

«Генетичний код» зберігається у так званих соціально-психологічних константах права; і хоча вони певним чином трансформуються під впливом історичного процесу, однак здатні підтверджувати особливості національно-правового характеру та специфіку правової ментальності окремого народу. В цьому контексті правові знаки навіть

можна вважати структурними елементами правового менталітету, що відтворюються через усталені форми і способи прояву інтелектуальних та емоційних реакцій суспільства на соціокультурні феномени.

Цікавим підтвердженням наявності такого «генетичного коду» можна вважати одну усталену метафору – «око закону», історія якої відтворює весь процес формування суспільного ставлення до феномена закону загалом.

Німецький дослідник М. Штолльайс наводить три незалежні традиції розуміння цього вербального правового знаку – античну, єгипетську та іудейсько-християнську, які одноставні у сприйнятті «ока закону» як уособленні всеохопного знання і справедливості вищого розуму, його провидіння й усебачення, його доброї і турботливої влади, а також неустанного й благодушного «нагляду» [12, с. 39]. Йдеться про поняття, в якому закладено код закону як збірної метафори монотейстичних релігій (образ божественних властивостей «ока Господнього»), греко-римської античності (з тріадою тілесного, духовного і душевного ока людини), законоукладення Нового часу (з деперсоналізацією закону як засобу влади і початком національної кодифікації права), репресивно налаштованого ХІХ ст. і диктаторських режимів ХХ ст. (що законодавчо виправдовували контроль і стеження та призвели до розуміння закону як засобу управління). У такий код закону генетично закладено двояке його розуміння: як захисту від злочинності на принципах законслухняності, справедливості, строгості й милосердя і водночас як усепроникного нагляду й тотального контролю.

Такий символізм сфери правовідносин вибудовує свою систему критеріїв оцінки соціальної дійсності зі знаками «плюс» і «мінус». Слід визнати, що кількісний поділ цієї системи має бути явно непропорційним, адже кожне суспільство намагається подолати протиправність, звести її до нуля, розширивши простір для правослухняності. Сукупність своєрідних (якщо говорити сучасною мовою) слоганів, що відображають дихотомію «право/неправо», визначає певну міфологію окремої епохи. Так, наприклад, у вербальній пам'яті українців відображено міф «правди/неправди» у вигляді казок (*Про правду і кривду*), прислів'їв та приказок, у яких правда завжди сильніша за неправду (*Брехня стоїть на одній нозі, а правда – на двох; Правдою весь світ зійдеши, а неправдою і до порога не дійдеши; Маленька правдонька всі неправди переважить; Правда суду не боїться; Що правда, то не гріх та інші*). Однак це все в ідеалі, а насправді часто трапляється так, що неправда, хоч і недовго, але нівелює правду. Це також зауважено: *Хто бреше, тому легше, а хто правдує, той бідує; Де сила панує, там правда мовчить; Коли золото впливає, правда потонає*

тощо. Тобто символ правди стирається символікою фізичної або матеріальної переваги. Особливо це стосується сфери публічних відносин, зокрема правових. Адже символи творять люди на основі частоти повторення. Код «права/неправа» стає ключем до розкриття рівня розвитку суспільства, а отже, й держави.

У цьому контексті доречно згадати «символічний обмін» (Ж. Бодріяр), або так звану реверсивність елементів ціннісної системи суспільства. Така реверсивність «є оборотністю зразу життя і смерті, добра і зла – всього того, що для нас існує тільки у вигляді альтернативних цінностей. ... Вона ж передбачає наявність протилежностей, між якими встановлюються діалектичні взаємовідношення» [13, с. 17–18]. Такий символічний обмін можна розглядати й у широкому значенні, на рівні обміну цінностями між людьми, між людиною і соціумом, між соціальними спільнотами тощо.

Водночас треба зауважити, що правова міфологія сучасної України послуговується дещо новими кодами на кшталт: білокомірцева злочинність; тіньова економіка; корумпована влада; перевертень у погонах тощо. Все це є своєрідними вербальними кодами, застосування яких спрощує розуміння змісту сказаного. Наприклад, коли злочинність називають білокомірцевою, це означає, що вчинені злочини вирізняються високою інтелектуальною підготовкою, неабиякою майстерністю виконання і застосуванням новітніх технологій (дослівно йдеться про можливість учинення злочинів не «з ножем у руках і по лікоть у крові», а в чистій білій сорочці, «інтелігентно»). Це поняття подають нарівні з такими означеннями злочинності, як економічна, латентна, організована, професійна, рецидивна, транснаціональна тощо, і трактують як умовну назву сукупності злочинів посадових осіб, уповноважених здійснювати державні функції (чиновників).

Дехто з дослідників говорить про політико-правову міфологію, наводячи як приклад феномен конституції [14]. Інші, відзначаючи неоднозначну діалектику міфології і права, звертають увагу саме на те, що міцніші основи, першоджерела правової культури будуть у того етносу, в міфології якого глибше і детальніше «опрацьовані» передправові мотиви і сюжети, чіткіше виражене ставлення до норм, звичаїв, наслідків їх порушення. Про правові міфи як первісний період розвитку права говорять також у контексті міфологічної правосвідомості, міфологічної правової культури [15]. Узагальнюючи ці позиції, філософи права вважають міфи «не просто чуттєвим відношенням, фізіологічним відчуттям, а світовідчуттям. Тобто це таке відчуття історичної дійсності, коли щось конкретно-чуттєве сприймається як узагальнене: чуттєве відбиття світу як цілого. Адже з трьох основних

рівнів ставлення людини до світу – світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння – у міфологічному баченні історії найрозвинутішим є саме світовідчуття...» [16, с. 186–187]. Саме на рівні міфів зароджуються і формуються так звані коди творення і розуміння права.

У цьому контексті дуже важливо не звести розуміння коду до здебільшого семантично негативно забарвлених понять, які іноді сприймають як супутні під час аналізу знакових систем. Ідеться про поняття «кліше» (заяложений вираз), «стереотип» (щось часто повторюване, звичне, трафаретне, шаблонне), «трафарет» (загальноприйнятий або визнаний зразок), «шаблон» (зразок, взятий для наслідування, банальність), «штамп» (зразок, що його сліпо наслідують) тощо. Хоча треба зауважити, що стереотипність, шаблонність і т. д., координують процеси мислення, скеровуючи їх у заданому напрямі (у випадку правовідносин – це позитивний аспект).

Сфера правовідносин власне вимагає чіткості й однозначності. Творча активність правового мислення полягає у створенні особливої мови як знакової системи, що слугує засобом прояву думок, професійного спілкування правників, передачі професійної (правової) інформації. Ця знакова система складається зі спеціальних юридичних термінів, що мають особливий правовий зміст, і називається мовою права або юридичною мовою. В межах цієї семантичної системи визначають дві семантичні категорії: висловлювання, імена (загальні, одиничні, абстрактні, конкретні) та юридичні терміни («право», «закон», «правопорушення», «злочин», «покарання» і т. д.), які мають специфічний зміст і предметно-галузеве значення.

Всі юридичні терміни, з точки зору семіотики, є знаками, мовними виразами, що позначають певний правовий об'єкт і формують своєрідний феномен – метамову права як систему символів і знаків, які використовують для аналізу самої мови. Метарівень функціонує одночасно з іншими рівнями мови права – теоретичним (мова юридичних теорій, юридичних законів), емпіричним (прикладна мова, тобто мова правового аналізу, правозастосування, мова тлумачення та інше) й об'єктним рівнем (система знаків і символів природної і штучної (формалізованої) мови, що репрезентують і відображають реальні об'єкти (предмети, явища, процеси), які досліджують (пізнають) юристи у процесі правової діяльності).

Процес правотворення можна вважати кодуванням, а тлумачення права – декодуванням. Причому, оскільки інтерпретація права може бути не тільки вербальною, а й поведінковою (право-сприймач демонструє своє сприйняття право-норм через правову поведінку – правослухняну або протиправну), то декодуванням права можна вважати

всі форми реалізації права (виконання, використання, додержання і застосування).

Висновки. Механізм відтворення культурних кодів у праві передбачає попереднє формування певної ідеї в суспільстві, що через соціальне значення (суспільну потребу у правовому регулюванні певної сфери суспільних відносин) переростає у державну волю, а далі – через підготовку проекту нормативно-правового акта до його прийняття суб'єктом правотворчості та вступу в дію, згідно зі стадіями правотворчого процесу. Кожний інститут права, як правило, має свій відповідник серед культурних кодів, але не всі культурні коди відтворені у праві, а тільки ті, що стосуються суспільно важливих відносин.

Культурні коди нації чи народу формуються на основі міфів, релігії та мистецтва, але це не означає, що всі ці елементи культури мають бути відображені у праві. Хоча водночас треба зазначити, що саме культура є тією канвою, яка визначає вектори розвитку права. Культурні коди в сукупності формують основу для вироблення своєрідного культурного стилю, що вирізняє одну націю (чи народ) від іншої, дає підстави розрізнити правові сім'ї та правові системи окремих держав.

Об'єднуючись, соціокультурні символи і знаки утворюють певний соціокультурний код, що через відтворення у праві набуває статусу суспільно впорядкованого й державно керованого феномена. Соціокультурний код, відтворений у праві, – це змістове осереддя узагальненого відображення будови правової дійсності, системний опис змісту правової інформації без деталізації та конкретики, трафаретна формула для розуміння спеціалізованої мови права; своєрідна голографічна схема, що є основою подальшого правотворення. Крім того, код у праві можна вважати соціокультурним метакодом до вивчення інших соціальних сфер, а також засобом установа правильного напрямку розуміння, закладеного у право змісту в умовах варіативної, постійно змінюваної правової дійсності.

---

1. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К.: Гол. ред. Укр. рад. енциклопедії, 1977. – 776 с.

2. Культурный код // Коненко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии. – М.: Вече, 2003. – 512 с.

3. Рапай К. Культурный код: Как мы живем, что покупаем и почему / Клотер Рапай (The Culture Code: An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Live and Buy as They Do, Clotaire Rapaille); пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. – 167 с.

4. Рецензия на книгу «The Culture Code» // Маркетинговые исследования. – May, 19th, 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://market-research.livejournal.com/142137.html>
5. Драч О. Бесіди з майстром / Олег Драч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://creator.biz.ua/wp-content/uploads/2015/04/besidy-17.pdf>
6. Боас Ф. Эволюция или диффузия? / Ф. Боас; пер. Ю. С. Терентьева // Антология исследований культуры. – СПб.: Университетская книга, 1997. – Т. 1. – С. 343–347.
7. Кліменкова А. М. Культурні коди як чинники формування ціннісних орієнтацій / А. М. Кліменкова // Наукові праці. Соціологія: Видання ЧДУ імені Петра Могили. – Вип. 189. – Т. 201. – С. 65–69.
8. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
9. Див.: Українська християнська сімейна обрядовість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
10. Процедура розірвання шлюбів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gadnuk.info/pidrychnuku/privat/441-gaivoronsk/6346-s-3----.html>
11. Почепцов Г. Семиотика / Г. Почепцов. – К.: Рефл-бук; Ваклер, 2000. – 432 с.
12. Штолльайс М. Око закона. История одной метафоры / М. Штолльайс; пер. с нем. А. В. Доронин. – М.: РОССПЭН, 2012. – 87 с.
13. Бодриар Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту / Ж. Бодриар; пер. с фр. Н. Сулова. – Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 200 с.
14. Шаповал В. Феномен конституції у контексті вітчизняної політико-правової «міфології» / Володимир Шаповал. – Дзеркало тижня. – 2008. – № 29 (708). – 9–15 серп.
15. Дмитрієнко І. Первісна українська правова культура: початкові форми художньо правової свідомості, культури та їх артефактів – першооснови нормативно-правового світоосмислення / І. Дмитрієнко // Форум права. – № 2. – 2009. – С. 112–119.
16. Кравченко А. Міфологічне та релігійне світовідчуття в осмисленні права / А. Кравченко // Філософські обрії. – 2009. – № 21. – С. 186–195.

Балинская О. М. Кодификация культуры и право: взаимовлияние и взаимоопределение

Рассмотрено механизм образования социокультурных кодов и их воспроизведение в праве, а также предложено рассматривать право как социокультурный код. В контексте этого право раскрыто как средство воспронизводства и нормативную систему регулирования конкретной социокультурной реальности, как один из способов выявления принадлежности/чуждости социального субъекта относительно сообщества. Ведь культурно-правовые коды приобретают значение нормативной системы приспособления и адаптации к конкретному окружению, а также выполняют селективную функцию, предоставляя ориентир для выбора определенного типа поведения, соответствующего установленным нормам.

Ключевые слова: код, социокультурный код, культура, право.

Balynska O. M. Codification of culture and law: interaction and inter-definition

The article deals with the mechanism of forming social and cultural codes and their reproduction in law; law is considered as a social and cultural code. In this context law is revealed as a means of reproduction and a normative system of regulating specific social and cultural reality, as one way of establishing membership of a social subject to a certain community. Cultural and legal codes are acquiring the value of a regulatory system of adjustment and adaptation to the specific environment; they carry out a selective function, guiding the selection of a certain type of conduct that corresponds to the established standards.

The cultural codes must acquire the status of symbolic meaning to be included in law, and thus they must be defined as meaningful rules of conduct for the environment and demonstrate effective social practice of their application. The society provides this status to «coded» standards as a result of recognition of their social values. They are so-called common types of behavior that are equally manifested under the same conditions: people should be able to anticipate the actions and deeds of other members of society in typical situations, because well-organized society may become chaotic without this. The cultural codification can be considered as a social need, and the cultural code is a socially meaningful normative institutional formation, in which the main values and achievements gained by the people or the nation are fixed. The state through law fixes these codes, making them a mechanism for transferring the entire cultural heritage, giving them total recognition, implementing them in relationships among people, reflecting the quality status of the whole society. Thus law becomes a mirror of the culture.

The process of law-making can be considered encoding, and interpretation of law – decoding. Moreover, the interpretation of law can be not only verbal, but also behavioral; the decoding of law can include all forms of realization of law (implementation, use, compliance and application).

Key words: code, social and cultural code, culture, law.

Стаття надійшла 11 листопада 2015 р.

УДК 340.12

Т. З. Гарасимів

ПРОБЛЕМА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ РЕАЛІЯХ

Комплексно проаналізовано проблему філософемі девіантної поведінки в сучасних суспільних реаліях, розглянуто людину як феномен права, простежено причини й чинники девіантної правосвідомості й поведінки. Акцентовано на філософемі девіантної поведінки з огляду на умови сьогодення. Крім цього, здійснено проєкцію на зв'язок філософських ідей із практичним сьогоденням.

Ключові слова: девіантна поведінка, суспільство, особистість, суспільні реалії, девіація, злочинність, філософема, суспільний фактор.